

Att läsa språkliga landskap. Några teoretiska utgångspunkter och kritiska kommentarer

Johan Järlehed

Bild 1. Fasad, Kungsportsavenyn 26-28, Göteborg¹

Betrakta bilden ovan. Den kan sägas representera ett språkligt landskap, eller åtminstone ett utsnitt ur ett språkligt landskap. Så förstått skulle vi kunna säga att ett språkligt landskap är förekomsten och uppvisandet av olika språk (här svenska, engelska och japanska) på skyltar i det offentliga rummet. Men inom det forskningsfält där man studerar olika aspekter av det språkliga landskapet har förståelsen av vad som utgör studieföremålet både breddats och fördjupats i takt med att fältet utvidgats med ny empiri och teori. Om de första studierna gjordes av sociolingvister (Cooper & Spolsky 1991) och socialpsykologer (Landry & Bourhis 1997), så är fältet idag mångdisciplinärt och räknar med bidrag från såväl kulturgeografi, pedagogik, antropologi och sociologi som kulturstudier, arkitektur, juridik och ekonomi (Daveluy & Ferguson 2009, Gade 2003, Humain-Lamoure 2006, Jaworski & Thurlow 2010b, Nunes et. al. 2008, Shohamy & Gorter 2009, Urrutia 2000).

¹ Bilden är hämtad från nätet: <http://www.lb-elkonsult.se/lb/referensobjekt/avenyn.htm>, 2011-01-10, och reproduceras med tillåtelse av LB Elkonsult som tagit den.

En analys av bilden ovan skulle därför också kunna omfatta de färger och typsnitt som används i skyltningen, deras storlek och form, liksom de ytor och material på vilka de exponeras, samt även fasaden och byggnaden. Men inom fältet studeras idag inte bara det urbana landskapets språkliga och visuella dimensioner, utan även det som inte syns, det som hörs och känns, olika aspekter av materialitet och "toposensitivitet",² samt de sociala aktörer och de juridiska regler och socioekonomiska normer som påverkar dess utformning. Frågan är då om det fortfarande är relevant att kalla fältet för studiet av *språkliga* landskap. Det finns därför de som föredrar att tala om *urbana* och *semiotiska* landskap (Jaworski & Thurlow 2010a), medan andra menar att man bör begränsa definitionen av studieföremålet och hålla sig till det ursprungliga begreppet, vilket då kan ses som ett underområde till studiet av språk på plats (cf. Johnstone 2010, Scollon & Wong Scollon 2003).

1. Problem och frågor

I denna artikel ska jag först kort beskriva framväxten av detta forskningsområde och sedan gå över till att diskutera ett antal teoretiska problem kopplade till läsningen av språkliga landskap.³ För det första måste vi fråga oss vad ett landskap är och vad det innebär att "läsa" det. Ett landskap är både en vy och en representation av en vy (Gorter 2006c: 83). Vad är det då vi läser, den ena eller den andra, eller bägge två, samtidigt? Läser vi bilder, urklipp av landskapet, eller landskapet i sig, i sin helhet? Hur förhåller sig vyn till representationen, och helheten till delarna?

Denna fråga leder oss oundvikligen in på förhållandet mellan språkliga landskap och de sociala, politiska och fysisk-geografiska sammanhang i vilka de läses, kort sagt förhållandet mellan språk och samhälle. Frågan hur detta förhållande ser ut, hur det bestämmer vad analysen av språk kan säga oss om samhället och vice versa, är förstas enorm och jag har bara för avsikt att peka på ett par problem och begränsningar vid studiet av språkliga

² Umberto Eco (1979: 184ff) utvecklar i *A Theory of Semiotics* begreppet "toposensitivity" för att understryka att ett teckens mening avgörs av vad han kallar för rumsliga och/eller tidsliga koordinater (*co-ordinates*).

³ Så vitt jag vet utgör denna text det första svenskspråkiga bidraget till den vetenskapliga litteraturen om språkliga landskap. Då inbegriper jag inte den mer generella användning av begreppet 'språkliga landskap' som förekommer i historisk och geografisk litteratur, där det fungerar som en synonym till språksituation och språkutbredning (cf. Csátó, Gren-Eklund & Sandgren 2007; Lundén 1993), eller i pedagogisk litteratur där det refererar till de psykosociala och didaktiska miljöer inom vilka språkutveckling sker (cf. Liberg 2006).

landskap. Jag är särskilt intresserad av hur förändringar i språkliga landskap hänger samman med förändrade gränsdragningar av och inom de gemenskaper som om/skapar, utmanar och upprätthåller landskapen genom sitt handlande i och på det.

För det andra måste vi fråga oss vad det är vi ”läser”, det vill säga vad en ”text” utgör i ett språkligt landskap. Är det bara offentlig och privat skyltning, eller också andra former av inskriptioner i det offentliga rummet, såsom graffiti och affischer? Är bara de texter som fixerats på orörliga ytor del av det språkliga landskapet, eller omfattar det också de mobila texter som cirkulerar i det offentliga rummet? Är det bara verbala språkliga element som räknas, eller också andra meningsskapande element och resurser, såsom bilder, symboler, former, material? I vilken utsträckning bör man ta hänsyn till platsen där texten läses, i vilken utsträckning utgör också den en del av texten, liksom läsaren? (cf. Shohamy & Waksman 2009: 313) Kan vi också se monument, fasader och hela städer som delar av språkliga landskap? (cf. Gendelman & Aiello 2010, Chmielewska 2010)

Denna fråga om *vad* det är vi läser i det språkliga landskapet är nära förbunden med frågan om vad som utgör språket eller det språkliga i ”språkliga landskap”. Det finns inom humaniora idag ett ökat ifrågasättande av den rådande förståelsen av språk som en väl avgränsad monolitisk och homogen företeelse (se Bagga-Gupta 2004, Shohamy 2006, Makoni & Pennycook 2007, Pennycook 2010) vilket får konsekvenser för hur vi kan beskriva och förstå det språkliga landskapet (Shohamy & Waksman 2009), liksom för vad läsningen av det kan säga oss om olika sociala, kulturella, politiska och ekonomiska skeenden och fenomen.

Alla dessa frågor och de svar vi ger dem hänger naturligtvis samman och påverkar varandra. Menar vi till exempel att en text i det språkliga landskapet bara består av verbala element kodade på en eller flera bestämda språkliga varieteter så torde det finnas färre sätt att läsa det på än om vi också räknar med bilder, monument och fasader. Om vi utgår ifrån att alla språk är geografiskt och socialt väl avgränsade entiteter blir det svårt att förklara den mobilitet och hybriditet som präglar stora delar av dagens samhälle. Min avsikt i denna artikel är inte att slå fast att den ena eller andra definitionen av begreppen ’språkligt landskap’, ’text’ och ’läsning’ är den mest riktiga eller relevanta, utan att peka på komplexiteten i läsningen av språkliga landskap genom att diskutera de frågor som jag ställt ovan. Det kommer därför att handla mycket om förhållanden och avgränsningar.

2. Studiet av språkliga landskap: framväxten av ett forskningsfält

Under de senaste 10-20 åren har ett nytt forskningsområde vuxit fram som på engelska kommit att kallas för *Linguistic Landscape Studies*. Fältet omfattar idag ett antal avhandlingar (t ex Puzey 2007), minst fyra antologier (Gorter 2006a; Shohamy & Gorter 2009; Shohamy, Ben-Rafael & Barni 2010; Jaworski & Thurlow 2010b), ett stort antal artiklar i tidskrifter och böcker,⁴ fyra internationella symposier⁵ och separata sessioner vid konferenser⁶, samt digitala diskussionsfora⁷. Bibliografin växer ständigt och parallellt med att nya arbeten görs, (åter)upptäcks äldre studier⁸ vilka tas i besittning av forskningsområdet och läggs till listan. På motsvarande sätt upptäcker de engelskspråkiga forskarna långsamt arbeten som gjorts och görs på andra språk. Områdets centrum är, precis som merparten av dagens forskning, anglosaxiskt. Och även om studier görs på andra språk, i periferin, så är det oftast inte förrän de upptäcks och approprieras av centrum som de blir synliga och erkända inom fältet (Canagarajah 2002).

2.1 Orsaker till fältets framväxt

Det finns flera viktiga men sinsemellan mycket olika anledningar till att fältet har vuxit fram just de senaste decennierna. De flesta studier anger Landry och Bourhis artikel "Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality. An empirical study" från 1997 och deras namngivande av begreppet

⁴http://www.alsace.iufm.fr/web.iufm/web/la_reche/ll2010/tout_ll2010accueil.php?v3=/web.iufm/web/la_reche/ll2010/page_biblio_ll.htm,

http://www.wou.edu/~troyerr/linguistic_landscape_biblio.html.

⁵ Tel Aviv 2007, Siena 2009, Strasbourg 2010 (http://www.alsace.iufm.fr/web.iufm/web/la_reche/ll2010/tout_ll2010accueil.php) och Washington DC 2010 (<http://www7.georgetown.edu/students/gjn5/call.html>).

⁶ Se t ex:

https://www.conftool.com/ss18/index.php?page=browseSessions&mode=list&CTSID_S18=XmC-f5aZEMJA6o1Eui-ktKv44Ze&form_session=309.

⁷ Se t ex: <http://linguisticlandscape.blogspot.com/>.

⁸ Coulmas (2009) menar att det språkliga landskapandet är lika gammalt som skriften, eftersom dennas ursprung sammanfaller med urbaniseringen och uppkomsten av det offentliga rummet. Om vi därför menar att studiet av språkliga landskap är synonymt med studiet av skrift i det offentliga rummet eller offentlig skyltning, så rymmer fältet naturligtvis betydligt äldre studier (Spolsky 2009: 26ff).

som ett slags startskott.⁹ Namngivandet är förstås inte bara centralt för skapandet och omskapandet av den sociala verkligheten (Bourdieu 1982: 140ff), utan också för utvecklingen av nya sätt att se på och förstå (gamla) fenomen inom vetenskapen (se t ex Urry 2000). Språkliga landskap (*linguistic landscape*, *paisaje lingüístico*, *paysage linguistique*) är helt enkelt en attraktiv benämning, en metafor som stimulerar tänkandet och bjuder in till olika tolkningar. Inom fältet diskuteras dess olika för- och nackdelar och välmotiverade förslag på alternativa benämningar omfattar ”linguistic cityscape” (Gorter 2006c: 83; Spolsky 2009: 25), ”multilingual cityscape” (Aiestaran, Cenoz & Gorter 2010: 219) och ”semiotic landscape” (Jaworski & Thurlow 2010a).

Medan den första termen baseras på iakttagelsen att skyltar och inskriptioner är betydligt mer frekventa i städer - framförallt i deras kommersiella centra - än på landsbygden, och den andra tar fasta på det faktum att merparten av dagens urbana centra är flerspråkiga, understryker den tredje termen att alla landskap skapas i samspelet mellan flera olika diskurser och modaliteter (*modes*, Kress 2009), inte bara skrift, utan också visuella bilder, ickeverbal kommunikation och arkitektur. Jag har i denna text valt att genomgående tala om språkliga landskap, men utesluter inte de andra benämningarna och refererar till litteratur som använder sig av dem alla.

En annan viktig anledning till fältets framväxt är den snabba utvecklingen av enkla och billiga digitalkameror som gör det väldigt lätt att samla in data för analys, liksom av teknik för lagring och spridning/delning av digitala bilder (Gorter 2006b: 2, 2006c: 83-4).¹⁰ Detta kan jämföras med hur sociolingvistik snabbt växte under 1960- och 70-talen tack vare utvecklingen av enkla, bärbara och billiga bandspelare. Men samtidigt som tekniken naturligtvis underlättar arbetet för forskaren har detta lett till en viss skevhet inom fältet: få studier görs på äldre material. Det är ofta svårt att frammana förflutna språkliga landskap eftersom det hittills inte har funnits någon systematisk (fotografisk) dokumentering av dem. Detta håller dock på att förändras med den snabba utvecklingen av digital kartografi och avancerad visualiseringsteknik samlade till kraftfulla nätportaler som den

⁹ Observera att de myntade begreppet på engelska, men att de utgick från det franska uttrycket *paysage linguistique*, vilket sedan slutet av 1970-talet hade använts inom språkplaneringen i Belgien och Québec (Spolsky 2009: 28).

¹⁰ Gorter (2006: 84) resonerar också kring hur denna teknik inom kort kan komma att automatisera analysen av stora datamängder hämtade från det språkliga landskapet, även om kategorisering och tolkning alltid kräver forskarens deltagande. En del av läsningen av det språkliga landskapet kan då sägas delegeras till den tekniska utrustningen.

koreanska *Daum*, och sökmotorer som *Naver*, *Yahoo* och *Google* (Malinowski 2010: 199). De erbjuder alla digitala visualiseringar av det offentliga rummet och möjligheten att virtuellt vandra fram på gator runt om i världen och titta på skyltar, monument och fasader. Man kan alltså redan idag läsa samtida men fysiskt avlägsna språkliga landskap utan att förflytta sin egen kropp. Och i framtiden kommer man med hjälp av denna teknik även att kunna läsa förflutna språkliga landskap.¹¹

Termen språkliga landskap lyfter fram språkets rumsliga, lokala och materiella egenskaper och dimensioner. En tredje orsak till intresset för att studera språkliga landskap återfinns därför i den ökade insikten om de ideologiska implikationerna av samspelet mellan språk och rum, liksom den mer generella så kallade rumsliga vändningen (*spatial turn*) inom samhällsvetenskapen (Jaworski & Thurlow 2010a: 11). Jaworski och Thurlow menar att språkideologier är metadiskursiva till sin natur, vilket innebär att de mer eller mindre uttryckligt laddar allt språkbruk med värden av olika slag (kulturella, politiska, moraliska, ekonomiska, eller andra). Omvänt gäller också att all metaspråklig kommentar är ideologisk. Samtidigt ansluter sig de flesta teoretiker idag, till följd av den rumsliga vändningen, till idén att rum är en diskursiv konstruktion. Det rumsliga inordnandet (*the emplacement*) av språkliga tecken – till exempel valet av ett bestämt språk, en specifik bild och färg, till och med ett visst typsnitt, till en skylt, och placeringen av denna på en bestämd plats – bör då ses som en ideologisk handling (ibid.).

Det verkar också rimligt att anta att bildens ökade närvaro och betydelse i samhället (Kress & van Leeuwen 1996, Kress 2003), och den så kallade ”pictorial turn” (Mitchell 1994) eller ”visual turn” (Jay 2002) inom humaniora har bidragit till det ökade intresset för språkliga landskap. Denna vändning innebär förenklat att bilder inte längre ses som universella, enkla, direkta och naturliga avbildningar av den fysiska verkligheten, utan som komplexa socialt och diskursivt medierade kulturella artefakter. Begreppet ’språkligt landskap’ sätter fokus på de visuella aspekterna av vår språkanvändning och i de flesta studier som gjorts inom området används det för att säga något om olika språks och språkgemenskapers relativa o/synlighet i det offentliga rummet. Men just förhållandet mellan de bilder

¹¹ Det är dock viktigt att påpeka att även om dessa företag idag genomför en systematisk fotografering av all världens gator så är kvaliteten/upplösningen på bilderna inte alltid tillräckligt god för att det ska gå att läsa och analysera detaljer i skyltningen. Ingen vet heller hur de kommer att agera i framtiden, om de även då kommer att erbjuda fri tillgång till materialet eller om denna kommer att begränsas.

eller texter som läses i det språkliga landskapet och den verklighet de existerar i, beror av och medverkar till att omskapa behöver diskuteras ytterligare. Samtidigt har undersökningarna av det språkliga landskapet hittills oftast gjort en relativt snäv tolkning av ”språkliga” och fokuserat på språk som skriven text (Pennycook 2009: 303). Det finns därför anledning att rikta mer uppmärksamhet mot visuella språkliga aspekter som typografi, layout, färg, rumsliga och kinetiska arrangemang (Shohamy & Waksman 2009: 316), men även mot andra meningsskapande resurser och element i det språkliga landskapet, såsom symboler, bilder, monument, fasader (cf. Gendelman & Aiello 2010; Jaworski & Thurlow 2010b; Shohamy & Waksman 2010).

Till denna lista av orsaker bakom intresset för studiet av språkliga landskap bör slutligen också föras den ökade rörligheten av människor, bilder, varor och kapital, och den därmed förbundna framväxten av ett alltmer flerspråkigt och kulturellt heterogent samhälle (Appadurai 1996; Rojek & Urry 1997). Detta förklarar förmodligen också varför de allra flesta studier som gjorts inom fältet har analyserat flerspråkig skyltning i flerspråkiga och mångkulturella samhällen (Jaworski & Thurlow 2010a: 11).

Detta var fallet redan i Landry och Bourhis arbete (1997). De tog fasta på erfarenheter från språkplanering i Canada och Belgien under 1970- och 80-talen, där man hade börjat inse betydelsen av att synliggöra språkliga gränser genom att reglera språkanvändningen i offentlig skyltning. De menade att ett bestämt territoriums eller en bestämd regions språkliga landskap utgjordes av skilda språks synlighet och prominens i skyltningen i detta områdes offentliga rum (Landry & Bourhis 1997: 23). Baserat på tanken att det finns grupper vars medlemmar känner gemenskap och identifierar sig med varandra till följd av att de upplever sig dela samma kulturella, etniska och språkliga tillhörighet, så utvecklade de hypotesen att ju mer skyltning på in-gruppens språk, desto starkare upplevelse av så kallad ”etno-lingvistisk vitalitet” bland dess medlemmar (ibid.: 28, 36). De prövade hypotesen genom att ställa resultat från en kvantitativ analys av språkförekomst i skyltningen mot intervjusvar insamlade bland franskspråkiga studenter i Québec. Deras främsta intresse var alltså inte att observera de aktuella skyltarna, utan att säga något om hur det språkliga landskapet upplevdes. Deras vidare syfte var att fastställa att sådan lagstiftning som reglerar språkanvändning i offentlig skyltning påverkar språkövertygelser och språkattityder (Spolsky 2009: 28). Landry och Bourhis viktigaste bidrag till forskningsfältet verkar dock vara att de kunde visa att det språkliga landskapet har två huvudsakliga funktioner: en informativ eller kommunikativ och en symbolisk.

2.2 Det språkliga landskapets främsta funktioner

Exempel på den kommunikativa funktionen kan omfatta platsnamn som informerar om vad platsen heter, en gatuskylt som instruerar om var och när man får parkera, en reklambild som försöker övertyga en om att köpa en vara (Spolsky 2009: 29). Den symboliska funktionen har sin grund i att det språkliga landskapet också används exempelvis för att ”markera gränser mellan olika nationella och etniska grupper så att det fungerar som ett verktyg för att skapa kollektiv identitet och medlemskap för de som bor på bestämda territorier” (Shohamy & Waksman 2009: 321).

Huruvida bestämda skyltar och inskriptioner fyller den ena eller den andra funktionen hänger naturligtvis samman med en mängd kontextuella faktorer, som var de är placerade, vem som läser dem, när och var, och hur de uppfattas och tolkas. Särskilt i flerspråkiga och mångkulturella samhällen och på platser präglade av social och politisk konflikt, framstår den symboliska funktionen som mer relevant. I minoritetsregioner runt om i världen – Katalonien, Québec och Wales (Landry & Borhis 1997), Baskien (Järlehed 2008), Bretagne, Skottland och Österrike (Hicks 2002) – har det språkliga landskapet förvandlats till en arena för kamp och förhandling mellan olika språkliga, etniska och nationella grupperingar (Shohamy & Waksman 2009: 321). Det är då vanligt att bestämda språk blir föremål för motståndsaktioner och att platsnamn skrivna på ”fel” språk målas över och/eller ändras. Genom att utmana existerande namn, stavning och språk i skyltningen, genom att döpa om och modifiera dem, så trotsar dessa aktörer den symboliska kontrollen av det offentliga rummet och ställer krav på ägandeskap. Både de som innehar makten och de som utmanar dem demonstrerar på så sätt också sin tolkning av historien och politiken (Raento & Watson 2000: 724).

2.3 Fältets två huvudfåror

Till följd av breddningen av forskningsfältet präglas idag de teorier och metoder som används för att studera språkliga landskap av heterogenitet. Man kan dock urskilja två huvudfåror, vilka bestäms av deras delvis skilda teoretiska utgångspunkter och ambitioner. Den första fåran utgörs av de huvudsakligen kvantitativa och enkätbaserade studier som till exempel kartlägger den relativa förekomsten av olika språk i skyltar på en viss plats (oftast en central gata i en storstad), och analyserar olika gruppers upplevelse och uppfattning av språkanvändningen i skyltningen (Jaworski &

Thurlow 2010a: 9,13). Målet med dessa studier är oftast detsamma som det som Landry och Bourhis hade i sin studie, det vill säga att beskriva utbredningen och den sociopolitiska statusen hos de språk som används på platsen, liksom den så kallade etno-lingvistiska vitaliteten hos de språkgemenskaper som där finns representerade.

Det finns dock anledning att fundera över hur och i vilken utsträckning det språkliga landskapet verkligen informerar om olika språkgemenskapers vitalitet. Ett språks närvaro eller frånvaro i offentlig skyltning är snarare, som Jaworski och Thurlow (2010a: 9-10) hävdar, ett uttryck för olika språkideologier, det vill säga representationer som binder samman språk och människor i en social tillvaro (Woolard 1998: 3). Alltmer forskning ifrågasätter idag även existensen av det slags väl avgränsade och homogena sociokulturella entiteter som Landry och Bourhis resonemang och hypotes förutsätter, oavsett om det handlar om ”kulturer” (Welsch 1999) eller ”språkgemenskaper” (Eckert 2000: 31ff).

Även om Landry och Bourhis (och de som mer eller mindre okritiskt följt i deras fotspår) tog fasta på samhällets pluralisering för att identifiera sin frågeställning och sitt material, tog deras hypotes inte hänsyn till det större sammanhang av globalisering vilket bland annat rymmer kulturell hybridisering och ökad social rörlighet. En viktig konsekvens av detta är att alla sociokulturella entiteter idag utmärks av uppblandning och att dess medlemmar ständigt rör sig in och ut över dess gränser, både fysiskt och mentalt, vilket leder till att gränserna blir alltmer flytande och porösa. Ett centralt problem för det fortsatta studiet av språkliga landskap är därför förhållandet mellan språk och samhälle, mellan praktik och struktur/organisation: exakt vad analysen av det språkliga landskapet säger oss är något som behöver problematiseras, undersökas och förklaras ytterligare.

Den andra frågan i forskningsfältet representeras av de mer kvalitativt och etnografiskt orienterade studier som analyserar språk på plats, det vill säga hur det språkliga landskapet fungerar som en historiskt, kulturellt och geografiskt situerad social praktik genom vilken bland annat diskurser, gemenskaper och identiteter förhandlas, omskapas och återskapas. Dessa studier intresserar sig kort sagt för den textuella medieringen och den diskursiva konstruktionen av bestämda platser (Jaworski & Thurlow 2010a: 1).

3. Att läsa landskap

Det är nu dags att gå in på frågan vad ett landskap är och vad det innebär att ”läsa” landskap. Jag kan inte här ge en utförlig beskrivning av landskapsbegreppets historia och dess användning inom vetenskaplig teoribildning och forskning (för en sådan se Cosgrove 1985, DeLue & Elkins 2008). Helt kort kan man säga att begreppet länge framförallt användes inom konsthistoria och geografi, men att det idag har tagits upp på flera håll och utvecklats till ett multidisciplinärt intresseområde.

Landskapsbegreppet har sina rötter i det konstnärliga och vetenskapliga utvecklingsarbete som genomfördes av den italienska renässansen under 1400- och 1500-talen. Detta ledde fram till formuleringen av de geometriska principer som går under namnet linjeperspektivet, vilka krävdes för att representera ett tredimensionellt rum på en tvådimensionell yta. Dessa principer och de metoder för att mäta avstånd, yta och volym som man med hjälp av dem kunde utveckla tillämpades inom en mängd områden – från konst, arkitektur och kartografi till utvecklingen av affärsverksamhet, jordbruk, sjöfart och ”krigskonsten” – och kom, enligt Jaworski och Thurlow (2010a: 3), att ligga till grund för ”den tidiga utvecklingen av den urbana, borgerliga, rationella uppfattningen av världen”.

Ett landskap kan därför sägas representera ett sätt att se (*a way of seeing* Berger 1972), ofta ett specifikt elitistiskt och eurocentriskt sätt att se på omvärlden och på Europas förhållande till periferin (Cosgrove 1985). Landskap konstituerar därför diskurser som bland annat bidrar till att bestämma förhållandet mellan olika mänskliga och sociala grupper (Cosgrove 2008: 20).

Baserat på tanken att landskap i stor utsträckning skapas och utgörs av kulturella krafter som kan identifieras och studeras har en akademisk tradition vuxit fram inom vilken landskap ”läses”, avkodas och tolkas. Målet med denna verksamhet är att ”utvinna mening ur landskapet som visuell text” (Lorch 2002: 2). Landskapet ses då både som innehållet i en representation vilken medieras och förmedlas via en målning, ett fotografi eller en digital skärm, och som ett medium i sig själv genom vilket människan kan få kunskap om sociala, geologiska och historiska företeelser (ibid.: 3).

Mitchell (2002: vii-xii) kritiserar denna tradition och dess fokus på vad landskap *är* och *betyder*, och menar att vi i stället bör fråga oss vad landskap *gör*, hur det fungerar som en social praktik genom vilken makt förhandlas och sociala identiteter uttrycks, skapas och omskapas.

Även studiet av språkliga landskap uppvisar en stor bredd när det gäller vad man avser med att ”läsa” landskap och vad man fokuserar på, men de flesta arbeten inom fältet utgår från metaforiseringen av landskapet som text och diskurs, och antar att det i någon mening går att ”läsa”. Det finns betydligt färre studier som behandlar det språkliga landskapet i Mitchellska termer som en social praktik. Möjligen hänger detta samman med det fokus på samtida landskap som jag tidigare pekade på: det språkliga *landskapandet* som praktik måste förstås som en process som inte bara tar plats i rummet utan också utvecklas över tid, medan det språkliga *landskapet* som text lätt – men felaktigt – kan uppfattas som något statiskt. Det finns sociologiska (Ben Rafael) och sociolingvistiska (Shohamy) approacher som fokuserar på vad landskapet säger om det omgivande samhället, makt och identitet. Det finns sociosemiotiska och geosemiotiska (Scollon & Wong Scollon 2003) approacher som fokuserar på samspelet mellan olika semiotiska resurser och multimodala diskurser i skapandet och omskapandet av plats (Jaworski & Thurlow 2010b). Chmielewska (2010: 276) menar att vi som subjekt inte bara tittar på och läser landskapet, utan att vi är försjunkna (*immersed*) och inordnade (*implaced*) i landskapet och därför utgör en del av den ”text” vi ”läser”. Läsningen sker därför samtidigt både på ytan och på djupet, vi läser det språkliga landskapet med såväl flyktiga ögonkast (*glance*) som en inträngande blick (*gaze*) (ibid.: 277, 283).

Jag har i det följande inte för avsikt att dröja vid själva läsningen som aktivitet och process – hur spännande detta än skulle vara –, utan jag ska behandla två problem som aktualiseras vid läsningen och studiet av språkliga landskap. Det ena handlar om avgränsningar och det andra om förhållanden. Möjligen handlar det om två aspekter av ett och samma problem.

3.1 Om avgränsningar och förhållanden

De förhållanden som jag ska diskutera är dels det mellan landskapet som vy respektive representation, dels det mellan landskapet som helhet respektive del. När jag talar om avgränsningar avser jag å ena sidan de som görs av landskapet som sådant och de element, delar eller urklipp ur det som läses och analyseras, och å andra sidan de avgränsningar som görs av de geografisk-territoriella och sociokulturella enheter som landskapet tänks existera i, förhålla sig till och representera.

3.2 Landskapet som vy respektive representation

Jag sa inledningsvis att landskapsbegreppet är dubbelt. Det kan vara både den vy som kan ses från en punkt vid ett bestämt tillfälle och en återgivning av denna vy. Tvärtom vad man kanske först tänker så är landskapet som vy stätt i ständig förändring, medan representationen av vyn är förhållandevis stabil. Den uppfattas naturligtvis på olika sätt av olika läsare, vid olika tillfällen och på olika platser. Men oavsett om representationen är en målning, ett fotografi, eller en skriven text, så är dess komposition densamma oberoende av vem som läser den och när och var det görs. Landskapet som vy däremot, är unikt och flyktigt. Det kan bara ses från en och samma punkt vid ett och samma tillfälle. Byter vi utsiktspunkt blir vyn en annan, och om vi återkommer vid ett senare tillfälle är det troligt att kompositionen har modifierats (ljuset varierar, människor och bilar rör på sig, affischer rivs ner, en gatuskylt målas över, osv).

Det är alltså vanligt att inom studiet av landskap tala om studieföremålet dels som vy dels som representation. Men denna uppdelning är inte så absolut och självklar som den kan tyckas vara. Det handlar snarare om olika typer av representationer, eller representationer som är medierade i varierande antal steg och grad. Ta bild 1 som exempel. Den består av en digitaliserad återgivning av en vy – ett utsnitt ur det göteborgska stadsrummet – så som den vid ett tillfälle fångats av en person med en kamera, och sedan eventuellt beskurits med hjälp av ett bildbehandlingsprogram, för att därpå laddas upp och re-representeras på en sida på internet. Jag som skriver detta har sedan kopierat den och, eventuellt efter ytterligare manipulation, lagt in den i denna text. Den ursprungliga vyn är alltså medierad i flera steg, både tekniskt, kulturellt och personligt. Det är alltså helt korrekt att kalla detta för en representation. Men hur är det med ”den ursprungliga vyn”? Kan den över huvud taget sägas existera utan en betraktare, en blick? Är inte dess existens beroende av en första mediering (en okulär, intellektuell och personlig)? Vyn blir till vy genom att en betraktare och en blick fokuserar och avgränsar ett bestämt fält av det synbara, av det som kan ses. (Utan dessa medierande instanser förblir det synbara en dimension av oändligheten.) En vy kan därför sägas alltid vara medierad. Och om den är medierad så utgör även den en representation.

Att läsa landskap innebär därför inte att läsa en vy *eller* en representation; det innebär att betrakta och intellektuellt och känslomässigt bearbeta mer eller mindre medierade, men alltid representerade vyer. De forskare som studerar språkliga landskap rör sig fram och tillbaka utefter denna skala av mediering och representation. Till exempel består de data de samlar in för sina analyser oftast av representationer i form av digitala

bilder, men när de skriver sina artiklar refererar de både till dem och till sina egna minnesbilder av de vyer och landskap som de digitala bilderna återskapar (vilket innebär att det som diskuteras i artiklarna är medierat i flera led och lager).

3.3 Landskapet som helhet respektive del

Det komplexa förhållandet mellan landskapet som helhet och dess olika delar har behandlats i flera studier inom fältet. Ben-Rafael (2009: 43) skriver till exempel att det språkliga landskapet i de centrala delarna av dagens storstäder är ”desorienterande i sin densitet och varietet”, men att både bofasta och besökare av en sådan plats trots det vanligen uppfattar en övergripande ”landskapsliknande bild” som sammanfattar platsens ”personlighet” och skiljer den från andra platser. Han menar att det språkliga landskapet därför bör ses som ”ett socialt faktum” med den innebörd som Durkheim gav detta begrepp: ”a reality pertaining to, and marking, social life independently, *a priori*, from individual will”. I denna mening utgör det språkliga landskapet, enligt Ben-Rafael, ”en gestalt” (ibid.):

By gestalt (configuration in German), one means observations of different phenomena understood as elements of one structured setting. This notion which stems from studies on visual perception, also stipulates that the organized pattern made of those different objects is more than the sum of its individual constitutive elements and illustrates properties of its own. When considering LL [Linguistic Landscape] items from this angle, we may say that, like for other relevant cases, the gestalt effect draws from the items appearing “together” (ensemble, in French) which as such tends to be seen as “one whole” (un ensemble). (ibid.)

Sett som en helhet är det språkliga landskapet alltså någonting mer än dess delar. Shohamy, Ben-Rafael och Barni (2010) utvecklar dessa tankegångar i inledningen och epilogen till sin antologi och menar att det språkliga landskapet bör ses som en ”ordnad oordning” (s. 346):

Once given chaotic aspects of reality become recurrent, they also become familiar to actors who perceive them. By becoming humdrum, the perception of the disorder may then leave room in the participant’s mind for a notion of commonly known configuration [...] The diverse and intrinsically incoherent and independent ‘contributions’ to the totality of the LL may then be perceived by actors as ‘one whole’, that is, as a gestalt. [...] In this sense, gestalt and chaos are but two sides of the same reality. (ibid.: xvi)

Det språkliga landskapet är ett av många fält eller platser där den sociala verkligheten skapas och formas av diverse osammanhängande strukturerande principer (Shohamy, Ben-Rafael & Barni 2010: 345). Genom att analysera det språkliga landskapet kan man därför ta reda på ”how well-known principles of social life mould together a specific scene of major importance” (ibid.). Genom att bara läsa och analysera en del av landskapet, en enskild bild som den av fasaden på Kungsportsavenyn i Göteborg, kan man enligt detta resonemang däremot inte säga någonting om de specifika egenskaper som landskapet som gestalt har utöver de egenskaper som dess olika delar har.

Viktigt för förståelsen av förhållandet mellan landskapet som vy respektive representation är, enligt Loch (2002: 1), att suffixet –skap¹² ”postulerar närvaron av en enande princip” vilken presenterar den enskilda vyn som representativ för den större omgivningen eller landskapet i sin helhet. Men, vad är då ”landskapet i sin helhet” i bild 1? Är det en geografiskt och administrativt bestämd och avgränsad enhet som gatan Avenyn, Göteborgs kommun eller Sverige? Är det en temporärt avgränsad enhet som september 2010, ett narrativ som Göteborgshösten, en kulturellt och ideologiskt bestämd och avgränsad enhet som det postmoderna stadslandskapet? Det är så vitt jag kan se slutligen upp till läsaren/forskaren att bestämma och styrs således av de intressen, syften och mål som denne har vid läsningen av landskapet.

3.4 Landskapet och dess omgivning

Kress och Van Leeuwen (1996: 33) menar i sin inflytelserika bok *Reading Images. The Grammar of Visual Design* att ett givet landskaps olika delar - ”a field, a wood, a clump of trees, a house, a group of buildings”- bara har betydelse i förhållande till deras samlade omgivning (*environment*). Annorlunda uttryckt kan man säga att en bestämd del av ett landskap, oavsett om det handlar om ett träd, en byggnad eller en text, alltid förhåller sig till det omgivande landskapet och att dess *betydelsepotential* beror av detta.

Men det är väldigt svårt att avgöra vad som utgör ett bestämt landskap. Exakt var dess gränser går och vad som ingår i det är en fråga för

¹² Det svenska suffixet –skap och det engelska –scape är nära besläktade med den äldre engelska formen –skip, tyskans –schaft och holländskans –schap, och alla dessa pekar på ett aktivt konstituerande, formande och skapande (cf. Kress & van Leeuwen 1996: 33; Gorter 2006: 82-83).

förhandling och beslut vid varje enskild läsning. Den individ som betraktar landskapet förhandlar både med de konventioner – oavsett vi kallar dem för ”scopic regimes” (Jay 1998), ”ways of seeing” (Berger 1972) eller ”discourses” (Cosgrove 1985) – och de personliga erfarenheter och minnesbilder som tillsammans bidragit till att forma hans eller hennes specifika seende (cf. Barthes (1997) läsning av Eiffeltornet). Hur vi uppfattar och förstår landskapet beror också på betraktaren. Betraktarens egen kropp är, som jag redan påpekat, ett medium för upplevelsen och tolkningen av landskapet. Hur och var kroppen är placerad styr vad betraktaren kan se och bestämmer gränserna för landskapet som vy (Loch 2002: 1). Sammantaget gör detta att det är svårt att avgöra exakt vilka omgivande element och aspekter som bidrar till att skapa till exempel en skylts betydelse, och var gränserna för denna omgivning går.

Jeffrey Kallen (2010: 42) kanske har en lösning på en del av detta problem. Han argumenterar att många studier av språkliga landskap lider av den utsagda tanken att bara ett språkligt landskap upptar ett givet fysiskt rum vid ett specifikt tillfälle. Han menar i stället att varje givet visuellt fält som vi betraktar består av separata rumsliga och diskursiva ramverk, och inom varje ramverk råder olika förväntningar angående vilka diskursiva funktioner och språkliga former som verkar.

Om vi jämför en skylt med ett gatunamn och en som hänger över ingången till en liten affär så kan vi se att både avsändarna bakom dem och betraktarna framför dem är väldigt olika i de bägge fallen. Skyltarna läses normalt på helt olika villkor och med olika förväntningar, vilka bestäms av den diskursiva funktion som tillmäts skyltarna och materialiseras i deras språkliga och visuella form. Det är enligt Kallen därför mer korrekt att tala om språkliga landskap som “a confluence of systems, observable within a single visual field but operating with a certain degree of independence between elements” (ibid.).

Ett besläktat problem handlar enkelt uttryckt om förhållandet mellan språk och samhälle, där samhället då förstås som social struktur eller organisation. Frågan, som naturligtvis är gigantisk, är hur detta förhållande ser ut, och hur det bestämmer vad analysen av språk kan säga oss om (det omgivande)¹³ samhället, och vice versa. Ett delproblem här är den utbredda tendensen att sätta likhetstecken mellan språklig varietet (t.ex. ett språk, en

¹³ Det är tveksamt om det över huvud taget är korrekt att tala om att språk kan vara ”omgivet av” ett samhälle (eller annan social struktur eller organisation). Detta förutsätter att språk både som sociokulturell praktik och specifik kod eller struktur alltid är rumsligt bundet.

dialekt eller en sociolekt), språkgemenskap (t.ex. ”de svensktalande”, ”skåningarna”, ”de som bryter på svenska”) och sociopolitisk gemenskap (t.ex. en nation eller en region som Sverige eller Skåne, men också kategoriseringar som ”invandrarna”). Alla har det gemensamt att de ofta ses som homogena och väl avgränsade enheter, men aldrig är det. Denna fortsatt utbredda men felaktiga användning av språk som en synekdoke för gemenskap baseras på den förmodat naturliga korrelationen mellan ett språk och en kultur (Gal & Irvine 1995: 968-969).

Bakom uppfattningen om olika samhällens, nationers och kulturens egenart ligger, som Ferguson och Gupta (1992: 6-7) har visat, också en skenbart oproblematiserad uppdelning av rummet. Utgångspunkten för teoretiseringen av förhållandet mellan samhälle, kultur och språk bör därför vara ”premissen om diskontinuitet”. De flesta världskartor representerar till exempel världen som en uppsättning ”länder”, de ser världen som ett naturligt fragmenterat rum, ett rum uppdelat i ”olika nationella samhällen som vart och ett är rotat på sin egen plats” (ibid.). Diskontinuitetspremissen dekonstruerar denna föreställning om världen som ett naturligt fragmenterat rum och representerar den i stället som ett rum med flytande och porösa gränser, där alla geopolitiska aktörer och sociala kategorier (länder, nationer, stater, gemenskaper, grupper) ingår i ett nätverk och är mer eller mindre uppblandade med varandra:

It is so taken for granted that each country embodies its own distinctive culture and society that the terms "society" and "culture" are routinely simply appended to the names of nation-states, as when a tourist visits India to understand "Indian culture" and "Indian society," or Thailand to experience "Thai culture," or the United States to get a whiff of "American culture." (ibid.)

Denna essentialiserande praktik finns och sätter spår även inom studiet av språkliga landskap. Många arbeten inom forskningsfältet säger sig studera geopolitiskt bestämda och avgränsade språkliga landskap. Se till exempel Curtin 2009: ”Languages on Display: Indexical Signs, Identities and the Linguistic Landscape of Taipei”; Kallen 2009: ”Tourism and Representation in the Irish Linguistic Landscape”; Lou 2010: ”Chinese on the Side: The Marginalization of Chinese in the Linguistic and Social Landscapes of Chinatown in Washington, DC”; Pavlenko 2010: ”Linguistic Landscape of Kyiv, Ukraine: A Diachronic Study”; Malinowski 2010: ”Showing Seeing in the Korean Linguistic Cityscape”; Bogatto & Hélot 2010: ”Linguistic Landscape and Language Diversity in Strasbourg: The ‘Quartier Gare’”. I samtliga fall görs analysen på ett material som sägs representera ett utsnitt ur ett större sammanhang. Styrkan i argumenten som framförs för

analysmaterialets representativitet varierar, och i somliga fall problematiseras inte alls förhållandet mellan utsnittet och det landskap det sägs representera.

Av de skäl som Gal & Irvine (1995) och Ferguson & Gupta (1992) framfört är det inte oproblematiserat att tala om vare sig svenska språkliga landskap (i obestämd form plural), Galiciens språkliga landskap (i bestämd form singular eller plural), eller ens språkliga landskap i Baskien. För vad är Baskien?¹⁴ Och, återigen, vad är det språkliga landskapet? Var går dess gränser?

Det kan därför vara lockande att helt överge frågan om vad det språkliga landskapet är och i stället, med Mitchell (2002), fråga vad det gör, hur det fungerar som social praktik och performativ process. Om vi utgår från denna syn på landskapet som social praktik är det till exempel mer rimligt att fråga vilka maktförhållanden och identitetsförhandlingar som innehållet i bild 1 representerar. Hur kan vi exempelvis förklara att det engelska språket används i en så stor andel av skyltarna på bilden, vilken är tagen på en huvudsakligen svenskspråkig plats? Betyder det att den anglosaxiska språkgemenskapen har större makt över utformningen av denna plats än den svenskspråkiga, eller är det ett uttryck för att de kulturella yttringar och repertoarer som produceras i den engelskspråkiga världen upptar en central position i det svenska identitetsskapandet på denna plats?

Men även dessa frågor förutsätter och bygger förstås på en bestämd förförståelse av den omgivning som bilden tänks representera (en annan förförståelse skulle leda till andra frågor). En tänkt omgivning finns där alltid när vi läser, men olika läsarter kräver varierande medvetenhet om den. Som forskare som studerar ett specifikt språkligt landskap måste vi inför både oss själva och den som tar del av våra resultat uttryckligen klargöra vad vi menar att detta landskap omfattar och hur vi förstår den omgivning som det i sig utgör för de delar av det som vi analyserar, liksom den större sociokulturella och geopolitiska omgivning som landskapet ingår i. Sådana krav ställs däremot inte på den turist eller konsument som rör sig i och betraktar samma språkliga landskap.

3.5 Vad är en text i ett språkligt landskap?

Detta är en fråga som under den tid som forskningsfältet existerat hela tiden har fått nya svar. I de allra första studierna var det bara skriven text på

¹⁴ Jag har tidigare visat hur svårt det är att ge ett enkelt svar på denna fråga, se Järlehed (2003) och (2004).

skyltar, men till denna har sedan kommit symboler, bilder, tal, musik, monument, byggnader, ja till och med städer och landskap. Men det finns också aspekter av den skrivna texten som inom fältet fram tills helt nyligen inte har ägnats någon uppmärksamhet.

Den växande insikten att den största delen av all kommunikation och meningsskapande är multimodal, det vill säga att det sker genom en samverkan av ett flertal olika semiotiska resurser (Kress 2009, O'Halloran & Smith 2011), har viktiga konsekvenser för förståelsen av vad som utgör det språkliga landskapet och hur det läses. En skriven text i det språkliga landskapet kan inte bara, kanske inte ens främst, ses som en räkka ord med bestämd syntax, meningspotential, etc. – det vill säga ett yttrande på ett bestämt "språk" (kopplat till en specifik språkgemenskap, och bestämda gränsdragningar, lojaliteter och attityder). Sedd som bild är texten också typsnitt, storlek, färg, och del av en specifik layout (Kress & van Leeuwen 1996). Även dessa "osynliga" element av texten är meningsskapande, och kan därför knytas till specifika språkgemenskaper, gränsdragningar, lojaliteter och attityder (Culler 1981). Vi står därför, med Chmielewskas (2010: 274) ord inför en "upplösning av oppositionen mellan text och bild", vilken "kräver nya metoder för att 'läsa' komplexa semiologiska landskap".

Inom forskningsfältet har textbegreppet också vidgats genom att man utöver de fixerade texterna börjat studera alla de mobila texter som cirkulerar i det offentliga rummet, såsom förpackningar, skräp (Kallen 2010: 53-55), tidningar och busstidtabeller (Sebba 2010), liksom de texter som bärs runt på den mänskliga kroppen, såsom tryck på T-shirts (Coupland 2010), tatueringar och accessoarer. Mobila texter sätter det språkliga landskapets gränser i rörelse och studiet av dem kräver därför en vidare problematisering och teoretisering kring landskapets territoriella utsträckning och gränser. Detta behov förstärks ytterligare genom Chmielewskas (2010) läsning av östeuropeiska och kinesiska semiotiska landskap som visar att det betraktande och läsande subjektet är inordnat i den semiotiska sfären, att läsaren är en del av texten.

Många av de senare studierna inom fältet har också undersökt det komplexa förhållandet mellan text och plats och därmed bidragit till att teoretisera "den textuella medieringen eller den diskursiva konstruktionen av plats liksom användningen av rum [*space*] som en semiotisk resurs i sin egen rätt" (Jaworski & Thurlow 2010a: 1). Alla texter, även de mobila, förhåller sig till olika platser och lokaliteter och får därigenom mening av dem och av de sociala och kulturella praktiker som är knutna till dem.

Med detta teoretiserande och denna vidgade förståelse av textbegreppet måste följande en problematisering av vad det "språkliga" i språkliga landskap

är, liksom av vad som utgör ett ”språk”. Begreppet språkligt landskap lider delvis av samma problem som begreppet språk, det vill säga att det vanligen förstås som en monolitisk och monomodala företeelse entydigt placerad i en väl avgränsad ”kultur”. Makoni och Pennycook (2007) argumenterar därför för att vi måste ”disinvent languages”, och spårar rötterna till de föreställt homogena system som bestämda ”språk” tänks utgöra till europeisk kolonialism och nationalism (se också Pennycook 2010). Shohamy och Waksman (2009: 318-319) understryker hur alla ”språk” idag ständigt omförhandlas och omdefinieras vilket resulterar i blandningar och hybrider:

Given the vast flows of people nowadays, as part of regional, trans-national, communal and global contexts, languages are re-defined as flexible and fluid, constantly being invented and negotiated as a result of mediation and negotiations of people in diverse communities. This results in systems which consist of mixes, hybrids, varieties, fusions, ‘meshes’ and multi-coded languages.

Om vi med vår forskning gör anspråk på att bidra till förståelsen av samhälleliga och kulturella företeelser genom studiet av språkliga fenomen så bör vi enligt Jan Bloomaert (2003: 608) sluta tala om ”språk” och i stället tala om ”språkliga varieteter och repertoarer”. Om vi till exempel vill undersöka olika problem kopplade till pågående globaliseringsprocesser så måste vi först inse att:

What is globalized is not an abstract Language, but specific speech forms, genres, styles, and forms of literacy practice. And the way in which such globalized varieties enter into local environments is by a reordering of the locally available repertoires and the relative hierarchical relations between ingredients in the hierarchy. (ibid.)

Studiet av språkliga landskap kan inte begränsas till att undersöka samspelet mellan olika språkliga och visuella varieteter, genrer, stilar, diskurser och olika kulturernas rumsliga praktiker och dimensioner, utan det måste ta hänsyn till det vidare politiska och ekonomiska sammanhang i vilket detta samspel äger rum: ”the economic and political reorderings of post-industrial or advanced capitalism, intense patterns of human mobility, the mediatization of social life, and transnational flows of information, ideas and ideologies” (Jaworski & Thurlow 2010a: 1).

4. Slutord

I stället för att presentera några slutsatser tänker jag illustrera några av de kritiska kommentarer som jag har framfört i denna text genom att göra en

skissartad läsning av ett språkligt landskap, eller snarare ett utsnitt ur ett språkligt landskap (se bild 2).

Bild 2. *Sagardi, Carrer de l'Argenteria, Barcelona* (tagen av författaren)

Det handlar om en bild som representerar en vy ur en gatumiljö i centrala Barcelona. Den visar en del av en husfasad på vilken en skylt är uppsatt. Skylten är gjord av järn och rymmer namnet på en baskiskägd kedja med tavernor specialiserad på så kallade *pintxoak* (på baskiska) eller *pintxos* (i förspanskad form): *Sagardi*, det baskiska namnet för äppelträd eller äppelträd. Med detta namn, utformningen och presentationen av sina tavernor refererar människorna bakom *Sagardi* till de sociala sammankomster som ägde rum varje höst i det traditionella rurala baskiska samhället för att smaka av årets cider, liksom till de cidertavernor – *sidrerías* – som under 1900-talet utvecklades utifrån denna tradition. Men de vill också, som de själva skriver på sin hemsida,¹⁵ binda samman vår samtid med det förflutna, och försöker därigenom, vill jag hävda, ladda sitt varumärke och sina produkter med ”baskiskhet”.

Detta skulle framstå som mer självklart om vi skulle betrakta denna skylt i Baskien, men *Sagardi* har inga tavernor i Baskien, bara utanför dess geografiska och administrativa gränser: i Zaragoza, Andorra, Barcelona, Valencia och Madrid, liksom i Buenos Aires. Med hjälp av inredningsarkitektur, grafisk design och berättelser på sin hemsida och i sina lokaler och trycksaker, kort sagt genom sin paketering och marknadsföring,

¹⁵ <http://www.sagardi.com/#origenes>

försöker *Sagardi* skapa ett litet Baskien utanför Baskien, ett rum laddat med ”baskisk kultur, identitet och tillhörighet” och de värderingar och attityder som kan kopplas till dessa begrepp. De tänjer och förskjuter på detta vis de kulturella gränserna för vad som är Baskien. Det Baskien som *Sagardi* använder sig av och återskapar är ett Baskien som framställs som traditionellt, genuint, ursprungligt och autentiskt.

”Baskiskhet” är en typ av begrepp som utifrån ett teoretiskt perspektiv förstås är tveksamt, men som ur ett marknadsförings- och varumärkesperspektiv kan rymma stor potential (cf. Olins 1990). Baskisk matkultur är ett välkänt begrepp inte bara i Spanien och Frankrike, utan även internationellt, och anses utgöra ett centralt element i det baskiska identitetsskapandet (Lacy & Douglass 2002, Leizaola 2006). Invånare i Baskien menar själva att den baskiska gastronomin är den främsta anledningen till att turister besöker Baskien (Eusko Jauraritz 2007).

Sagardi profiterar på detta men riktar sig alltså inte till matgäster i Baskien, utan till sådana som vill ”ta en tugga av” och uppleva en bit av Baskien på annan ort. Det språkliga landskap som skylten är med och konstruerar bidrar till att skapa en sådan upplevelse för *Sagardis* gäster. Denna upplevelse kan beskrivas som ett uttryck för vad Dean MacCannell (1973) kallar ”staged authenticity”, det vill säga en autenticitet som är fabricerad, som reflekterar och återskapar en kopia av den autentiska upplevelse som skyltens betraktare och tavernans besökare begär. Den autenticitet vi söker är alltid bestämd av våra förväntningar kring hur den ska vara, smaka, se ut, kännas. Och de bestäms i sin tur av de tusentals berättelser om och representationer av ”det autentiska” som omger oss, eller med MacCannells ord, av de ”lukrativa speglar” som ”den moderna kommersialismens krafter har rest” (citerad i Graburn & Barthel Bouchier 2001: 150). Ett konkret exempel på en sådan metaforisk spegel återfinns också i bilden i form av tavernans fönsterruta på vilken *Sagardi* har fäst det märke som de nyligen lanserat: ”V.O. Gastronomía vasca en versión original” (Baskisk gastronomi i originalversion). Precis som när man i den spansktalande världen annars refererar till icke dubbade filmer med beteckningen ”V.O.” försöker detta märke intyga att besökaren här kan njuta kökskonst utan de förvanskningar som följer med all mediering och översättning.

Ett annat sätt att säga detta på är att de värden och betydelser som associeras till begreppet ”baskiskhet” kommodifieras genom en strategisk användning av skilda semiotiska resurser (Hooks 1992). Om vi begränsar oss till att analysera skylten så kan vi se att både material (järn), språklig varietet (baskiska), namnets semantiska laddning (genuin och uppsluppen

social sammankomst), och typsnittet eller stilen på bokstäverna (stiliserat rustik och rural med subtila associationer till de traditionella baskiska typsnitten), liksom den symbol som det figurerar tillsammans med i skylten, alla dessa semiotiska resurser används och formges i syfte att skapa en image, ett varumärke laddat med ”baskisk” autenticitet, tradition, enkelhet och gemyt.

Men eftersom varumärket *Sagardi* och dess tavernor bara finns utanför Baskien så förhandlas en ny betydelse av denna skylt fram på varje enskild plats där den sitter. De berättelser, repertoarer, genrer och stilar som den bygger på och återskapar ingår i en meningsskapande dialog med lokala historier och tolkningar av ”det baskiska”. I Barcelona präglas dessa av ett slags syskonskap, av de likartade minnen och erfarenheter som basker och katalaner har av den spanska diktaturen, medan ”det baskiska” i Buenos Aires är en viktig ingrediens i den argentinska självbilden till följd av den genom historien stora baskiska invandringen till Argentina. I Madrid är ”det baskiska” mycket laddat, det står för uppror, men också dåligt samvete, och utgör en viktig spegel för den spanska centralmaktens självbild.

Dessa lokala tolkningar av ”det baskiska” är naturligtvis inte kompletta eller absoluta; de samsas med andra, mindre framträdande tolkningar framvuxna på dessa platser, liksom ”tillresta” tolkningar gjorda av besökare som kommer med en föreställning om ”det baskiska” till vilken de kanhända för en ny utifrån mötet med de dominanta lokala tolkningarna (cf. Chmielewskas läsning av den kinesiska ”semiosfären” 2010). Detta visar vilken komplex väv av lokaliteter som kan samsas på en plats och samverka i meningsskapandet av en skylt och det större språkliga landskap som den ingår i.

En grundligare analys av bild 2 och det språkliga landskap som den representerar skulle därför, utifrån vad jag har pekat på i denna artikel, behöva ställa sig frågor av följande typ:

- Hur förhåller sig detta re-representerade och omlokaliserade ”baskiska landskap” till det – eller de – ”baskiska landskap” som befinner sig i Baskien?
- Hur konstrueras och var går gränserna för dessa olika landskap?
- Med hjälp av vilka semiotiska resurser och strategier utförs dessa representationer, omlokaliseringar och rekonstruktioner?
- På vilka sätt interagerar i detta landskap lokala och globaliserade varieteter, repertoarer, genrer och stilar?

Jag hoppas med denna text ha visat att landskapsmetaforen är både rik och problematisk. Landskapet är inte bara en vy eller en representation, utan också ett sätt att se (Cosgrove 1985) och en diskursiv terräng i vilken

kampen mellan olika meningsskapande koder äger rum (Daniels & Cosgrove 1993: 159), ett föreställt rum som får liv genom människors rörelser i det och interaktion med det (Pennycook 2010: 148). Det språkliga landskapet är därmed tätt förbundet med skapandet, förhandlingen och omskapandet av identiteter, sociala ordningar och maktstrukturer. Att läsa och analysera språkliga landskap är därför en utmaning, en aktivitet som kräver ett brett seende, intellektuell skärpa, stor kunskap om specifika platser och deras historier, samt en förmåga att umgås med representationer på ett både kreativt och distanserat sätt.

Litteratur

- Aiestaran, Jokin, Cenoz, Jasone, & Gorter, Durk. 2010. "Multilingual cityscapes: Perceptions and preferences of the inhabitants of the city of Donostia-San Sebastian." In: Elana Shohamy, Eliezer Ben-Rafael, & Monica Barni (red.), *Linguistic Landscape in the City*. Bristol: Multilingual Matters, 219-234.
- Appadurai, Arjun. 1996. *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization*. University of Minnesota Press.
- Bagga-Gupta, Sangeeta. 2004. "Challenging understandings in pluralistic societies. Language and culture loose in school sites and losing sight of democratic agendas in Swedish education?" *UTBILDNING & DEMOKRATI* 2004, vol. 13, n° 3, 11–36.
- Barthes, Roland. 1997. *The Eiffel Tower and Other Mythologies*. Berkeley: University of California Press.
- Berger, John. 1972. *Ways of Seeing*. London: British Broadcasting Corporation and Penguin Books.
- Blommaert, Jan. 2003. "Globalisation and sociolinguistics", *Journal of Sociolinguistics*, 7, 607-623.
- Bogatto, François & Hélot, Christine. 2010. "Linguistic landscape and language diversity in Strasbourg: The 'Quartier Gare'". In: Shohamy, Elana; Ben-Rafael, Eliezer; Barni, Monica (red) 2010. *Linguistic Landscape in the City*. Bristol, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters, 275-291.
- Bourdieu, Pierre. 1982. *Ce que parler veut dire. L'économie des échanges linguistiques*. Paris: Fayard.
- Canagarajah, A. Suresh. 2002. *A Geopolitics of Academic Writing*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- Chmielewska, Ella. 2010. "Semiosis takes place or radical uses of quaint theories". In: Jaworski, Adam & Thurlow, Crispin (red) 2010. *Semiotic*

- Landscapes: Language, Image, Space*. London: Continuum Books, 274-291.
- Cooper, Robert L. & Spolsky, Bernard. 1991. *The Languages of Jerusalem*. Oxford: Clarendon Press.
- Cosgrove, Dennis. 1985. "Prospect, perspective and the evolution of the landscape idea", *Transactions of the Institute of British Geographers*, Vol. 10, n° 1, 45-62.
- Cosgrove, Dennis. 2008. "Introduction to Social formation and symbolic landscape." In: DeLue, R. Z. & Elkins, J. 2008. *Landscape Theory*. New York: Routledge, 17-42.
- Coulmas, Florian. 2009. "Linguistic landscaping and the seed of the public sphere" In: Shohamy Elana & Gorter, Durk (red) 2009. *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. New York: Routledge, 13-24.
- Csató, Gren-Eklund & Sandgren (utg). 2007. *En resenär i svenska stormaktstidens språklandskap. Gustaf Peringer Lillieblad (1651-1710)*. Uppsala: Uppsala universitetsbibliotek.
- Culler, Jonathan. 1981. "Semiotics of tourism", *American Journal of Semiotics* 1.1-2 (1981): 1-21.
- Curtin, Melissa L. 2009. "Languages on display: Indexical signs, identities and the linguistic landscape of Taipei". In: Shohamy Elana & Gorter, Durk (red) 2009. *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. New York: Routledge, 221-237.
- Daniels & Cosgrove. 1993. "Spectacle and text: Landscape metaphors in cultural geography". In: Duncan, J & Ley, D. (red) *Place/ Culture/ Representation*. London: Routledge, 57-77.
- Daveluy, Michelle & Ferguson, Jenanne. 2009. "Scripted urbanity in the Canadian north." *Journal of Linguistic Anthropology* 19, 78-100.
- DeLue, Rachael Ziady & Elkins, James. 2008. *Landscape Theory*. New York, London: Routledge.
- Eco, Umberto. 1979. *Theory of Semiotics*. Bloomington: University of Indiana Press.
- Eckert, Penelope. 2000. *Linguistic Variation as Social Practice*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Eusko Jaurlaritza / Gobierno Vasco. 2007. *El turismo y la calidad turística (Basquetour)*. Estudios sociológicos.
http://www.lehendakaritza.ejgv.euskadi.net/contenidos/informe_estudio/o_07sv35_turismo/es_07sv35tu/adjuntos/07sv35_turismo.pdf
- Ferguson, James & Gupta, Akhil. 1992. "Beyond 'culture': Space, identity, and the politics of difference", *Cultural Anthropology*, Vol. 7, n° 1, Space, Identity, and the Politics of Difference, (feb 1992), 6-23.

- Gade, Daniel W. 2003. "Language, identity, and the scriptorial landscape in Québec and Catalonia." *Geographical Review* 93(4), 429-448.
- Gal, Susan & Irvine, Judith. 1995. "The boundaries of languages and disciplines: How ideologies construct difference." *Social Research*, 62:4, 966-1001.
- Gendelman, Irina & Aiello, Giorgia. 2010. "Faces of places: Façades as global communication in post-eastern bloc urban renewal." In: Jaworski, Adam & Thurlow, Crispin (red) 2010. *Semiotic Landscapes: Language, Image, Space*. London: Continuum Books, 256-273.
- Gorter, Durk (red). 2006a. *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Gorter, Durk. 2006b. "Introduction: The study of the linguistic landscape as a new approach to multilingualism". In: Gorter, Durk (red) 2006. *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters, 1-6.
- Gorter, Durk. 2006c. "Further possibilities for linguistic landscape research". In: Gorter, Durk (red) 2006. *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters, 81-89.
- Graburn, Nelson & Barthel-Bouchier, Diane. 2001. "Relocating the tourist". In: *International Sociology* 2001; 16; 147.
- Hicks, Davyth. 2002. "Scotland's linguistic landscape: the lack of policy and planning with Scotland's place-names and signage". <http://www.arts.ed.ac.uk/celtic/poileasaidh/hicksseminar.html>. Läst: 2006-08-02, 1-21
- Hooks, Bell. 1992. *Black Looks. Race and Representation*. Boston, MA: South End Press.
- Humain-Lamoure, A.-L. 2006. "Le quartier comme objet en géographie." In: Authier, J.-Y., Bacqué, M.-H., Guérin-Pace, F. (red.) 2006. *Le quartier. Enjeux scientifiques, actions politiques et pratiques sociales*, Paris, La Découverte, 41-51.
- Jaworski, Adam & Thurlow, Crispin. 2010a. "Introducing semiotic landscapes" In: Jaworski, Adam & Thurlow, Crispin (red). 2010. *Semiotic Landscapes: Language, Image, Space*. London: Continuum Books, 1-40.
- Jaworski, Adam & Thurlow, Crispin (red). 2010b. *Semiotic Landscapes: Language, Image, Space*. London: Continuum Books.
- Jay, Martin. 1998. "Scopic regimes of modernity". In: H. Foster (red) *Vision and Visuality: Discussions in Contemporary Culture*. Dia Art Foundation n° 2 and Seattle: Bay Books, 3-23.

- Jay, Martin. 2002. "Cultural relativism and the visual turn", *Journal of Visual Culture*, Vol 1(3), 267-278.
- Johnstone, Barbara. 2010. "Language and place". In: Mesthrie, Rajend (red) *Cambridge Handbook of Sociolinguistics*.
- Jones, Rodney. 2005. "Sites of engagement as sites of attention: time, space and culture in electronic discourse". In: Norris, Sigrid & Jones, Rodney (red) *Discourse in Action: Introducing Mediated Discourse Analysis*. London: Routledge, 141-154.
- Järlehed, Johan. 2003. "Euskaraz (=på baskiska) – gränslös o/vilja och o/begränsade möjligheter". In: *Gränser. Humanistdag-boken 2003*. Göteborg: Göteborgs Universitet, 161-168.
- Järlehed, Johan. 2004. "Baskerna. Våldsamma är de och inte vet man var de kommer ifrån heller...". In: Svanberg, Ingvar & Söhrman, Ingmar (red) *Minoriteter i Europa*. Stockholm: Arena, 202-228.
- Järlehed, Johan. 2008. *Euskaraz. Lengua e identidad en los textos multimodales de promoción del euskara, 1970-2001*. Vol. LVI i serien *Acta Universitatis Gothoburgensis*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Kallen, Jeffrey. 2010. "Changing landscapes: Language, space, and policy in the Dublin linguistic landscape" In: Jaworski, Adam & Thurlow, Crispin (red) 2010. *Semiotic Landscapes: Language, Image, Space*. London: Continuum Books, 41-58.
- Kress, Gunther & van Leeuwen, Theo. 1996. *Reading Images. The Grammar of Visual Design*. London: Routledge.
- Kress, Gunther. 2003. *Literacy in the New Media Age*. London: Routledge.
- Kress, Gunther. 2009. "What is Mode?" In: Jewitt, C. (red) *Handbook of Multimodal Analysis*, London: Routledge, 54-66.
- Lacy, Julie & Douglass, William. 2002. "Beyond authenticity. The meanings and uses of cultural tourism", *Tourist Studies* April 2002 vol. 2 n° 1, 5-21.
- Landry, R. & Bourhis, R. Y. 1997. "Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality. An empirical study", *Journal of Language and Social Psychology*. Vol 16, nr 1, mars 1997, 23-49. Sage publications.
- Leizaola, Aitzpea. 2006. "Matching national stereotypes? Eating and drinking in the Basque borderland", *Anthropological Notebooks* 12 (1), 79-94.
- Liberg, Caroline. 2006. *Hur barn lär sig läsa och skriva*. Lund: Studentlitteratur.
- Lorch, Benjamin. 2002. "Landscape" In: University of Chicago, Theories of Media, Keywords Glossary.
<http://csmt.uchicago.edu/glossary2004/landscape.htm>, 1-3.

- Lou, Jia Jackie. 2010. "Chinese on the side: The marginalization of Chinese in the linguistic and social landscapes of Chinatown in Washington, DC". In: Shohamy, Elana; Ben-Rafael, Eliezer; Barni, Monica (red) 2010. *Linguistic Landscape in the City*. Bristol, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters, 96-114.
- Lundén, Thomas. 1993. *Språkens landskap i Europa*. Lund: Studentlitteratur.
- MacCannell, Dean. 1973. "Staged authenticity: Arrangements of social space in tourist settings", *American Journal of Sociology* 73(3): 589–603.
- Makoni, Sinfree & Pennycook, Alastair (red). 2007. *Disinventing and Reconstituting Languages*. Clevedon, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters.
- Malinowski, David. 2010. "Showing seeing in the Korean linguistic cityscape". In: Shohamy, Elana; Ben-Rafael, Eliezer; Barni, Monica (2010) *Linguistic Landscape in the City*. Bristol, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters, 199-215.
- Mitchell, W.J.T. 1994. "The pictorial turn", In: Mitchell, W.J.T. *Picture Theory*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mitchell, W. J. T. 2002. "Preface to the second edition of *Landscape and Power*. Space, place, and landscape". In: Mitchell, W. J. T. (red.) 2002. *Landscape and Power*. Chicago: University of Chicago Press, vii-xii.
- Nunes, Paulo A. L. D., Onofri, Laura, Cenoz, Jasone, och Gorter, Durk. 2008 "Language diversity in urban landscapes: An econometric study" (April 2008). *FEEM, Fondazione Eni Enrico Mattei, Working Papers*, 40. Tillgänglig på SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1131202>
- O'Halloran & Smith. 2011. "Multimodal studies." In: K. L. O'Halloran & B. A. Smith (red) 2011. *Multimodal Studies: Exploring Issues and Domains*. New York & London: Routledge.
- Olins, Wally. 1990. *Corporate Identity: Making Business Strategy Visible through Design*. Boston, Massachusetts: Harvard Business School.
- Pavlenko, Aneta. 2010. "Linguistic landscape of Kyiv, Ukraine: A diachronic study". In: Shohamy, Elana; Ben-Rafael, Eliezer; Barni, Monica (red) 2010. *Linguistic Landscape in the City*. Bristol, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters, 133-152.
- Pennycook, Alastair. 2009. "Linguistic landscapes and the transgressive semiotics of graffiti". In: Shohamy, Elana & Gorter, Durk (red) 2009. *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. New York: Routledge, 302-312.
- Pennycook, Alastair. 2010. *Language as a Local Practice*. New York, London: Routledge.

- Puzey, Guy. 2007. *Planning the Linguistic Landscape. A Comparative Survey of the Use of Minority Languages in the Road Signage of Norway, Scotland and Italy.* (doktorsavhandling) Edinburgh: University of Edinburgh.
- Raento, Pauliina & Watson, Cameron J. 2000. "Gernika, Guernica, Guernica? Contested meanings of a Basque place.", *Political Geography*, vol. 19, n° 6, 707-736.
- Rojek, Chris & Urry, John (red). 1997. *Touring Cultures. Transformations of Travel and Theory.* London: Routledge.
- Scollon, Ron & Wong Scollon, Suzie. 2003. *Discourses in Place. Language in the Material World.* London: Routledge.
- Sebba, Mark. 2010. "Discourses in Transit". In: Jaworski, Adam & Thurlow, Crispin (red) 2010. *Semiotic Landscapes: Language, Image, Space.* London: Continuum Books, 59-76.
- Shohamy Elana & Gorter, Durk (red). 2009. *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery.* New York: Routledge.
- Shohamy, Elana; Ben-Rafael, Eliezer; Barni, Monica (red). 2010. *Linguistic Landscape in the City.* Bristol, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters.
- Shohamy, Elana & Waksman, Shoshi. 2009. "Linguistic landscape as an ecological arena: Modalities, meanings, negotiations, education." In: Elana Shohamy and Durk Gorter (red), *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery* New York: Routledge, 313-331.
- Spolsky, Bernard. 2009. "Prolegomena to a sociolinguistic theory of public signage" In: Elana Shohamy and Durk Gorter (red), *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery* New York: Routledge, 25-39.
- Urrutia, I. 2000. "El régimen jurídico del paisaje lingüístico en Euskal Herria", *Revista Vasca de Administración Pública*, n° 54, 307-405.
- Urry, John. 2000. *Sociology Beyond Societies: Mobilities for the Twenty-first Century.* London: Routledge.
- Welsch, Wolfgang. 1999. "Transculturality - the puzzling form of cultures today". In: M. Featherstone & S. Lash (red.). *Spaces of Culture: City, Nation, World.* London: Sage, 194-213.
- Woolard, Kathryn. 1998. "Introduction: Language ideology as a field of inquiry". In: Schieffelin, Woolard & Kroskrity (red). *Language Ideologies: Practice and Theory.* New York: Oxford University Press, 3-47.

